

УДК 811.162.1'373.23'37'373.7

СЕМАНТИКА АНТРОПОНІМІВ У ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Алла КРАВЧУК

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Кафедра слов'янської філології

У статті досліджується семантика антропонімів у складі польських фразеологічних одиниць у двох аспектах: з точки зору семантичних зв'язків ономастичного компонента фразеологізму з відповідним антропонімом у вільному вживанні та з погляду участі антропонімного компонента в загальній семантиці фразеологічної одиниці. Встановлено специфіку семантичної реалізації у фразеології двох видів антропонімів – імен та прізвищ.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, семантика, ономастичний компонент, антропонім.

Про семантику власних назв (далі ВН) написано ряд наукових праць¹, однак ця проблема надалі має вільний для дослідження простір. Недостатньо вивченими як у польському, так і в українському мовознавстві залишаються питання значеннєвої природи власної назви як компонента фразеологічної одиниці (далі ФО). Проблему семантики ономастичного компонента ФО можна розглядати у двох площинах. У першому випадку метою дослідження має стати встановлення зв'язків між значенням ономастичного компонента фразеологізму та відповідною ВН у вільному, нефразеологічному вживанні. У зв'язку з цим виникає дискусійне питання, наскільки правомірно говорити про семантичність ВН у мові, адже у слов'янському мовознавстві є чимало прихильників саме теорії асемантичності ономастичної лексики². Ми схилиємося до протилежної думки³: власну назву не варто трактувати як безпоняттєвий знак-ідентифікатор – логічніше визнати, що в мові й особливо в мовленні ВН наповнена значеннєвим змістом. Подібне трактування семантичної природи онімів утвердилося в польському мовознавстві: ВН має вузький обсяг денотації при одночасному багатстві змісту. Отож, ми схильні виділяти в антропонімах (фразеологічна семантика яких є об'єктом дослідження пропонованої статті) такі семи: “людина”, “ім'я”, “чоловік” або “жінка”, до яких можуть бути додані семи, що інформують про національно-етнічну приналежність (наприклад, “українець”), грама-

¹ Див. наприклад: *Суперанская А.* Общая теория имени собственного. Москва, 1973. С.45–91; *Бондалетов В.* Русская ономастика. Москва, 1983. С.11–20; *Grodziński E.* Zarys ogólnej teorii imion własnych. Warszawa, 1973. S.92–97; *Grodziński E.* Filozofowie i logicy o imionach własnych // *Onomastica*. 1986. №31. S.255–282 та ін.

² Див., наприклад: *Булаховський Л.* Нариси з загального мовознавства. Київ, 1959. С.98; *Левковская К.* Теория слова, принципы ее построения и аспекты изучения лексического материала. Москва, 1962. С.176.; *Галкина-Федорук Е.* Слово и понятие. Москва, 1956. С.53; *Zabrocki Z.* Z teorii imion własnych // *Studia indoeuropejskie*. Wrocław, 1974. S.300; *Dejna K.* Terenowe nazwy śląskie // *Onomastica*. 1956. №2. S.109.

³ Ї ми намагалися довести у статті: *Кравчук А.* Реалізація семантики власної назви в польській ономастичній фразеології // *Мовознавство*. 2001. №2. С.26–34.

дяньський статус (наприклад, *Nowakowa* – “дружина”), а рідше – і про вік (наприклад, “недорослий”). При врахуванні денотативного аспекту значення семантична наповненість ВН може значно розширюватися різноманітними семами, залежно від контекстуальної та конситуаційної реалізації оніма (наприклад, можливі семи: “син”, “студент”, “співак” тощо).

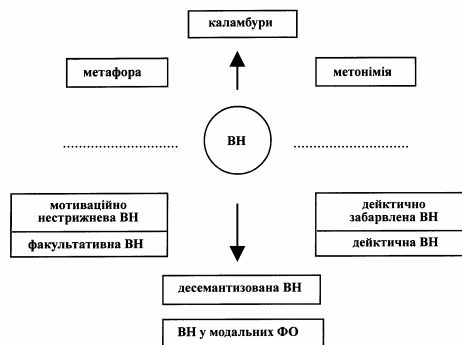
У другій площині семантика ономастичного компонента ФО оцінюється з точки зору його участі в загальному фразеологічному значенні. У цьому випадку теж доводиться вирішувати дискусійне питання фразеологічної теорії: чи можна стверджувати про семантичність компонента ФО?⁴ Ймовірно, ступінь семантичної самостійності компонента ФО залежить від типу ФО: в одиницях зрощеної семантики він мінімальний (або ж нульовий), у фразеологічних єдностях, фразеологічних сполученнях (за термінологією В.Виноградова), фразеологічних виразах чи прислів'ях зростає (за умови віднесення останніх до ФО при широкому розумінні фразеології, якого ми й дотримуємося в пропонованій статті).

Відповідаючи на питання, у яких семантичних зв'язках перебуває антропонімний компонент ФО з відповідним антропонімом у вільному вживанні, можна стверджувати, що в більшості ономастичних ФО антропонім зберігає зв'язки зі своїм етимологом (антропонімом у вільному вживанні). У складі ФО антропонім може мати такі ж семи, як у мовній системі або у конкретній контекстній реалізації. Важливо, що саме ця антропонімна сема переважно буває провідною в мотивації значення всього фразеологізму. Наприклад, значення “абсурдність чогось”, яке має ФО *Tak to prawda, jak dziad Magda, a baba Grzegorz*, мотивоване тим, що мовна система закріплює за кожним чоловічим іменем сему “чоловік”, а за жіночим – “жінка”; значення ФО *Zobaczmy, co na to Czaplic* – “сумніви щодо чийхось учинків чи дій; неостаточне визнання чиєїсь правоти чи провини” – мотивоване тим, що в одному з численних мовленнєвих контекстів антропонім *Czaplic* може виступати в значенні “правник” (букв. “побачимо, що на це правник”).

Семантичну вагомість ономастичного компонента ФО в загальному значенні фразеологізму досліджувалось у статті⁵, де запропоновано загальну схему реалізації семантики ВН у польській фразеології:

⁴ Різні підходи до цього питання ми розглядаємо в статті: *Кравчук А.* Семантика компонента фразеологізму у працях українських, російських та польських лінгвістів // Проблеми слов'янознавства. Вип.51. Львів, 2000. С.258–261.

⁵ *Кравчук А.* Особливості семантики ономастичного компонента фразеологізму (на матеріалі польської фразеології) // Вісник Львів. ун-ту. Серія філологічна. Вип.29. Львів, 2000. С.130–135.

На нашу думку, картина, що схематично представляє можливі шляхи реалізації семантики ВН у фразеології, розташована у межах двох полюсів: верхнього – з максимальною семантичною насиченістю ВН та нижнього – з максимальним ступенем її десемантизації. Серединний проміжок утвореної вертикальної опозиції може слугувати орієнтаційним вихідним пунктом, що співвідносяться з позафразеологічними семантичними ознаками ВН, про які йшлося вище. Зростання семантичної активності ономастичного компонента ФО простежуємо від метафоричних та метонімічних ФО до каламбурних, а її спад – від ФО з мотиваційно нестрижневими онімами до ФО з факультативними ВН та від ФО з дійстично забарвленими онімами до ФО з вузько дійктичною функцією і, врешті, до ФО (в тому числі римованих) з повністю десемантизованими онімами, серед яких зовсім порожніми в семантичному плані є ВН модальних вигуків.

Орієнтуючись на цю схему і беручи до уваги попередньо визначені закономірності семантичних зв'язків ономастичного компонента з відповідною ВН у вільному вживанні, проаналізуємо в порівняльному плані фразеологічну семантику різних типів польських антропонімів.

У польській антропонімній фразеології найширше представлені прізвища, дещо вужче – імена, епізодично – андроніми (жіночі імена за чоловіком, наприклад, *Maćkowa*) та прізвиська (*Na przezwisko Kopycisko, a na miano kolano; Zowie się Bobr, ma przydomek Wydra; skuć się jak Giera*) і лише винятково – псевдоніми (*kochać Świętokrzyskie Góry jak porucznik Ponury*).

Прізвища переважно потрапляють до фразеології завдяки одній з ознак денотата – реального носія прізвища. Це однаковою мірою стосується як прозорих у плані мотивації компаративів, найчисленніших серед ФО з прізвищами (на зразок *lepszy niż Lachowski, mocniejszy od Skargi; grzeczny/rozsądny jak Badeni*), так і одиниць із менш прозорою, “неповерховою” мотивацією (наприклад, значення ФО *ma we łbie Kopernika* “п’яний” – можна мотивувати так: Коперник – творець геліоцентричної теорії, згідно з якою планети рухаються навколо сонця, а людині, котра перебуває в стані сп’яніння, теж мовби щось “обертається” в голові).

Імена входять до фразеології безпосередньо з мовної системи, переважно “обминаючи” конкретних носіїв, тому найчастіше мають у ФО значення “людина”, яке здебільшого зазнає десемантизаційних змін. У зв’язку з цим найтиповішим способом прояву імен у фразеології є семантично ослаблене значення “людина” (*Zdąbali się dwa Jędruchy: jeden ślepy, drugi głuchy*), виражене зазвичай звертанням (*Bujaj się, Fela, jutro niedziela; Pójdź, Kuba, twa zguba*; діал. *Stowej, Hano, bo je rano*), причому ім’я-звертання підбирається суто формально, відповідно до вимог засобів поетичного синтаксису – рими та ритму (*I*

na łądzie, i na morzu wszędzie bieda, mój Grzegorzu; Ale, ale, panie Michale; Bieda w kraju, Mikołaju; Małgorzata, idź do kata; Kwita, panie Mikita; Jakubie, masz w czubie). Так само часто семантична значущість імені знецінюється наявністю в структурі ФО семантично інформативніших компонентів (*Mądra Kaśka, ale sobie: jeszcze pół garnka ma, a już skrobie; Wielki Maciek zje na raz cały placek; Lada Maciek na piecu to też tak potrafi; cienki Bolo/Bolek – “високий”; szybki Bill – “надмірно імпульсивний чоловік”; Wśród skał durny Ludwiś stał*). У подібних випадках функція імені зводиться до експресивної.

Дейктична функція, яку імена виконують у процесі мовної комунікації, стає провідною для ряду імен у ФО (*Co Ignacy, to nie Marek; Jednemu Kasia, drugiemu Marysia; Czy Paweł, czy Gaweł – to jedno*). Нерідко дейксис набуває узагальнювального характеру (*Każda Agata ma swoje tarapata; Każdy Łuka swego szuka; Każdy Bartosz za swój grosz*). У тавтологічних конструкціях ім'я означає “той самий”, “такий самий” (*Kaśka z Kaśką gada; Nauczanie Marcinów przez Marcinów; Maciek Maćkiem zostanie*). Прізвища якщо й характеризуються у ФО такими ознаками, то дуже обмежено, лише в поодиноких прикладах: *Pipan skarży, Pipan świadczy, Pipan sądzi; Fic wygrał, Fic przegrał*. Рідше представлені прізвища й у римованих зворотах, очевидно, через менші, порівняно з іменами, можливості варіювати свою формальну оболонку, достосовуючи її до рими. Прізвища, негнучкі в плані диференціації форми, до того ж нерідко “прив’язані” до конкретного денотата, в римованих ФО не підпорядковуються вимогам рими, а самі її визначають

(*A zasie, Karasiu; Gdy przyjdzie godzina mortis, nie pomoże i doktor Fortys; Dobrze, dobrze, panie Bobrze; Majster Hugo robi nie na długo; Panie Szyszło, skąd to przyszło?* – про невідоме, приховане джерело збагачення). Оскільки прізвища співвідносяться з конкретним денотатом, існує суттєва різниця між ФО з факультативним іменем та ФО з факультативним прізвищем. Так, у ФО *Nie rychło [Marychno,] po śmierci wędrować* ім'я є лише засобом посилення експресивного ефекту, тоді як у ФО *plecie jak [PiekarSKI] na mękach* пріз-

вище спонукає до пошуків екстралінгвістичного джерела виникнення звороту⁶.

Імена значно частіше, ніж прізвища, підлягають десемантизації у ФО високого ступеня ідіоматичності, значення яких не виводиться зі значень компонентів: *Florek go w rusk bije* та *Rebeka przy studni* – звороти зі значенням “хтось блює”; *Niech mu będzie Paweł albo Gaweł!* та *Niech mu będzie Wojtek!* – “хай буде по-вашому; мені байдуже”; *W koło, Macieju!*; *Dookoła, Macieju!*; *Dokoła, panie Wojciechu!* – “говорити про одне й те саме”; *figi miği u Jadwigi* – “хитрий або легковажний учинок”; *Pierdolicie, Hipolicie!*; *Dupa, Jasiu/Jaś!* – вирази, що вживаються, коли мовець не вірить у чийсь слова; *Grzmij/rźnij, Walenty!* – вираз заохочення до дії; *Do wielkiej/jasnej/ciężkiej Anielki!*; *Do stu Maćków!* – жартівливі прокльони та ін. – порівн. нечисленні ФО з прізвищами [*Wół ma długi język, a milczy.*] *a pan Tyzenchaus niech będzie zdrów* – вживається в ситуації, коли хтось не хоче сказати правди в очі; *A znasz Krupę? [To pocałuj go w dupę]* – відповідь комусь надокучливому; *Huź, Piper na wodę!* – “що буде, те буде”; *Hejże na Soplicę!* – “нападки на когось”.

Неоднаково проявляється у фразеології метафоричність імен та прізвищ. Серед ФО з прізвищами можна виділити одиниці, в яких основний акцент переосмислення припадає на ономастичний компонент (*rada Koniecpolskiego* – “негайна, екстрена рада”; *wiek balzakowski* – “вік 30–40-літньої жінки” – порівн. *wiek simpsonowski* – “вік жінки після

⁶ Про виникнення даної ФО див.: Kolberg O. *Przysłowia*. Warszawa, 1977. S.258; Jurasz T. *Banialuka czyli Kopa starych przysłów polskich*. Rzeszów, 1989. S. 84–86.

40 р.”), а також ФО з обома переосмисленими компонентами (*piesek Pepowskiego* – “підлесник”; *tablica Mendelejewa* – в учнівському жаргоні “вино”; *Miechownicine grzyby* – “річ або справа, що вимагають затрати великих зусиль, але виявляються марними” (лікар Зигмунта І Меховіта казав, що гриби треба добре вимити, відтиснути, поставити на вогонь, поперчити, смажити на маслі, а коли будуть готові, викинути через вікно, щоб нікому не зашкодили). Коли фразеологічне значення формується на основі переосмислення прізвища або імені, яке однозначно співвідноситься з конкретним денотатом, то до уваги береться певна ознака носія даної назви (*Metternich w spódnicy* – “хитра жінка, дипломатка”; *mysz popielowska* – “дуже старе вино”). Іншими словами, метафоричне переосмислення однодесигнатного антропоніма мотивоване екстралінгвістичними характеристиками його носія. У випадках, коли у фразеології якісна ознака закріплюється за багатодесигнатним⁷ іменем, мотивація не є прозорою. Без спеціальних етимологічних досліджень важко пояснити, чому, наприклад, за іменем *Dorotka* (*Nie namówisz, nie Dorotka; Nie Dorotkam*) закріпилося значення “дівчина легкої поведінки”⁸. Не є прозорою значеннева мотивація імені *Hawryło* – “розтяпа, тухтій, дурень” (*Wielki z niego Hawryło*). Не виключено, що в подібних випадках існували реальні прототипи. Значення “дурний” могло закріплюватися за іменем у фольклорі (порівн. постійні епітети до імен *glupi Gala; glupi Jasio; glupi Maciek; olszowy Marcin; olszowy Maciek*). Такі фольклорні мотиви, підкріплені свого часу усвідомленням соціальної “посполитості” певної категорії імен, а отже, їх меншшвартовості, співзвучні зі значенневим виявом імен у фразеології: *Maciek z Wilanowa/Wrotkowa* – “простакуватий, необтесаний”; *Bartek za piecem wychowany; Bartek z niego* – “простак, дурень”; *chodzi jak niesolony Wojtek* – “ходить, як дурний”; діал. *Nie rób się Janym* – “не вдавай дурного”; *Jo je z tego Janym/Pietrym* – “не знатися на чомусь”. До деяких імен, що виступають у ФО в переносному значенні, існують закріплені словниками апелятиви з таким самим значенням: *antek* – “шибеник” (порівн. *bosy Antek; Antek znad Wisły/z Powiśla/z Bugaja/zwierzyński*); *filip* – “здоровий глузд; кмітливість” (порівн. *mieć Filipa w głowie* – “бути розумним”)⁹. За іменем *Iwan* у польській фразеології закріпилося значення “чорт” (*diabeł Iwan; to prawdziwy Iwan*). Тільки знаючи це переосмислення, можна мотивувати фразеологізм *Antek* (якомога утворюючи свій караван) і, повторними. Так, особове ім’я *Berta* дало назву гарматі (*berta*), а назва гарматі *gruba berta* (гаубиця калібру 422 мм), образно переосмислившись, стала фразеологізмом *gruba Berta* на позначення повної жінки. Переосмислення зазнала ФО *glupi Jasio*, ставши розмовним медичним професіоналізмом (*glupi jaś* – “знеболювальний укол”).

У деяких ФО функціонують апелятиви, утворені від імен, наприклад: *jadwiga* – вид плуга (*Mała jadwiga, a zboże dżwiga*; діал. *To jemu tak jidzie, jak na jadwidze*), *maciek* – “шлунок” (*nienapchany/nienazarty maciek* – “ненажера”), *michał* – “плутанина, мішанина” (*ma michalki w głowie* – “не дуже розумний”, *posiać michalki* – в журналістському

⁷ Термін Е.Гродзінського (див. *Grodziński E. Zarys ogólnej teorii imion własnych*. Warszawa, 1973. S.9.): багатодесигнатні ВН – такі, що можуть належати відразу кільком різним денотатам (наприклад, поширені імена (*Stanisław*), прізвища (*Kowalski*), рідше – топонімні назви (*Praga* – столиця Чехії, а також правобережна частина Варшави; *Rzym, Ukraina* – частини Хмельника Жешівського)).

⁸ Спробу етимологічного дослідження цієї метафори див. у праці: *Krzyżanowski J. Mądrej głowie dość dwie słowie: Pięć centuruj przysłów polskich i diabelski tuzin z hakiem: W 2 t.* Warszawa, 1994. T.1: Od Abrahama do Nieboszczyka. S.167–168.

⁹ Крім значення “розум”, поширеного в Сілезії, *filip* має значення “засць” у білоруській мові та в деяких польських діалектах.

жаргоні означає “написати дурницю”); *piotr* – “страх” (*nagnać/napędzić komu piotra* – “налякати”¹⁰); *hitler* – “нарив, чиряк” (діал. *ma hitlera na dupie*).

Іноді у ФО виступають відіменні деривати з якісною характеристикою: *Było mi matiasno*, тобто “було погано”; *Wymaćkowawszy się, panie Macieju!* – “спричинивши суперечку, повернутися до згоди”, порівн. також укр. *Микитиши ти щось, небоже!* – “крутиш, брешеш” (очевидно, від апелютива *микита* на позначення лиса).

У ФО, утворених шляхом каламбурного обігрування антропоніма, набагато частіше виступають прізвища, ніж імена. Антропонім як компонент каламбурної ФО спеціально підбирається з метою створення мовного жарту і комічного ефекту. Вибір того чи іншого антропоніма залежить від його співзвучності зі словом, яке виконує роль мотиватора, розкриваючи значення ФО чи її компонента. Прізвища, на відміну від імен, мають більше можливостей у плані вибору твірної основи, необхідної для створення каламбурного ефекту. Вигадати фіктивне ім’я важче, ніж фіктивне прізвище: набір імен у кожній мові є більш-менш сталим, і тут доводиться використовувати вже існуючі випадкові асоціації форми імені з іншими словами. Саме тому в польській фразеології каламбури творяться лише на основі кількох імен, а саме: *Lepszy To-masz, niż Ja-dam* (“краще брати, ніж давати”); *Umarł Ja-kup, nastał To-masz; Najlepszy lokaj Sobestian* (“найкращий слуга – сам

собі”); *pani Władzia* (“поліцейський”, від *władza*); діал. *Po-Tomku nic ni ma* (зворот, очевидно, походить з кашубського анекдоту, заснованого на каламбурі: жінка обіцяє вийти заміж за вдівця, за умови, як що в нього немає жодного спадкоємця (*potomka*); вдівець відповідає, що після Томека (*po Tomku* [potomku]) він жодної дитини не має¹¹). Вигадати необхідне для каламбуру прізвище простіше, оскільки можна використати будь-який корінь – лексично значущу підставу каламбуру, оформивши його за допомогою відповідних

формантів як одиницю польського антропонімікону: *Bodaj cię Winiarska obmyła!* (жартівливий прокльон), *żyje jak Antałowicz* (“пияк”); *Łapikufel mu na imię, a przezwisko Karczma brat; panna Babska* (“акушерка”); *uciąć Chrapickiego; czytać dzieło Chrapickiego* (“хропіти, міцно спати”); *Powąchasz się/poznasz się/zobaczysz się z panią Brzozowską!* (“дістанеш березової каші (різок)”); *pan Kręcicki; pani/panna Kręciejewska* (“непосидюча особа”); *ożenić się z Łopacińską; wyjść za mąż za Łopacińskiego; Oj pójdę ja, pójdę za Piaseckiego, za Murawskiego* (звороти зі значенням “померти”); *panna Trzepałkowska* (“балакуча жінка”); *ciocia Potulicka; pani Umizgalska; pani Daradzka* (“жінка легкої поведінки”); *pan Niechajno* (“легковажна людина”); *Sobiepan – hetman łakomstwa i zazdrości; Łatwiej u nas o Sobka, niżli o Wiernka; Lepszy pan Odbieralski niż pan Wydawalski; Kupniowskiego w tym użyć trzeba; Darmowskiego proszę zaniechać; Umarł Darmodaj, Kredyt złamał szyję, Pożycz utonął, a Kup sobie żyje; Wolę zawsze być Dzierżkiem, niż Czekajem; Spóźnialscy i Lenie jedno pokolenie* та ін. Серед наведених деякі назви є виразно штучними, інші ж сприймаються як реальні багатодесигнатні прізвища, тому вони надають ФО особливого експресивного забарвлення – порівн. також *I Dzierżek, i Nieczuja* (родова назва й герб, “багатий, але скнара”).

¹⁰ О.Кольберг припускав, що зворот міг виникнути під впливом Північної війни 1701–1721рр., а під іменем треба розуміти Петра I (*Kolberg O. Przysłówia*. S.342). Ю.Кшижановський обстоює апелювативне походження компонента *Piotr*, вважаючи, що він міг виникнути під впливом французького дієслова *petrifier* – “жахати, знерухомлювати” (*Krzyżanowski J. Mądrzej głowie dość dwie słowie: Pięć centurij przysłów polskich i diabelski tuzin z hakiem*: W 2 t. Warszawa, 1994. T.2: Od Niedźwiedzia do Żywca. S.97). У польській фразеології ця модель набула поширення – порівн. *cykorii napędzić; popędzić komuś kota*.

¹¹ *Krzyżanowski J. Mądrzej głowie dość dwie słowie: Pięć centurij przysłów polskich i diabelski tuzin z hakiem*: W 2 t. Warszawa, 1994. T.2: Od Niedźwiedzia do Żywca. S.244–245.

Ще експресивніші каламбури з прізвищами відомих історичних постатей. Тут ефект досягається завдяки суперечності: носії мови співвідносять антропоніми передовсім з індивідуальними рисами історичної особи, проте в каламбурах ці культурно-історичні конотації деактуалізуються, і на перший план висуваються семантичні ознаки співзвучного з прізвищем слова, наприклад: *umazany/zabrudzony/usmarowany jak Mazepa*; *Co za Mazepa (mazać się – “плакати, рюмсати”)*; *Miły Pawecki, wszystko się skarżysz, moglibyś ty cię nazwać Skargą*; *Pan Sobieski z niego (sobek – “егоїст”)*. Іноді для творення каламбуру залучаються іншомовні лексичні елементи: у ФО *Pacowie poginęli, Wojnowie nastali* прізвище *Pacowie* утворене від лат. *pax* – “мир”; мотивація ФО *Porozumieli się jak Budrewicz z Mosiewiczem* здійснюється за посередництвом фр. *monsieur* – “пан” (пан Будревич заадресував лист до сусіда французькою мовою *monsieur Mosiewicz*, а той, не знаючи французької, сприйняв це як насмішку й заадресував у відповідь *budre Budrewicz*). В основі каламбурної ФО з латинськими лексич-

ними елементами *Semper Berens, nunquam dajens* (*berens* – “той, що бере”, *dajens* – “той, що дає”) лежить реальне прізвище адвоката першої половини XIX ст. Миколая Беренса, що халатно ставився до виконання своїх обов’язків. Про поширеність і різноманітність фразеологічного каламбуротворення серед прізвищ свідчить те, що деякі ФО побудовані на основі так званого “каламбуру навпаки”, тобто замість реальних прізвищ у ФО виступають їх апелятивні відповідники, під якими, проте, треба розуміти не їх апелятивний зміст, а особисті характеристики носіїв прізвищ: *Nie sięgaj przez krupę do jagiela* (порівн. *Król Jagiełło był Krzyżaki i pan Krupa chciał być taki, darmo silisz się, nieboże, krupa jagłą być nie może*); *Chłop nas zdradził, skrzynka przyskrzyniła, kruk oko wydziobał, ryba zatopiła* (натяк на керівників повстання 1830–1831 рр. – Хлопціцького, Скшинецького, Круковецького, Рибіцького); *Nie ta żaba, co w błocie, ale ta, co w złocie* (йдеться про багатого воєводу Тадеуша Жабу (XVIII ст.).

Таким чином, реалізовані в польській фразеології прізвища й імена значно різняться своїм семантичним проявом у складі ФО. Накладаючись у загальних рисах на запропоновану схему реалізації семантики ВН у фразеології, імена та прізвища організовують кількісно неспіввідносні групи стосовно закріплення тієї чи іншої семантичної ознаки. Так, імена домінують у “від’ємному”, нижньому, полі схеми: вони значно частіше, ніж прізвища, підлягають десемантизації, у тому числі в римованих конструкціях, у ФО з факультативними та дейктичними онімами. У “додатньому”, верхньому, полі, особливо в його найвищій точці – каламбурах, навпаки, частіше виступають прізвища, ніж імена. Серед антропонічних метафор однаково часто трапляються й імена, і прізвища,

однак тут можна помітити неоднорідність якісного характеру: метафори на основі прізвищ переважно більш прозорі в мотиваційному плані, ніж метафори відіменні.

Таку асиметрію в семантичному прояві фразеологізованих імен та прізвищ уважаємо наслідком того, що здебільшого ім’я входить до фразеологізму як абстрактна, неспіввідносна з його конкретним носієм назва, а прізвище – як назва з конкретним денотатом. Інакше кажучи, неоднакова реалізація імен та прізвищ у фразеології пов’язана з логіко-лінгвістичними особливостями цих антропонімічних типів, а саме з тим, що імена значно частіше є, за термінологією Е.Гродзінського, багатодесигнатними, ніж прізвища.

SEMANTICS OF ANTHROPNYMS IN THE POLISH PHRASEOLOGY**Alla KRAVCHUK**

L'viv Ivan Franko National University
1, Universytets'ka Str., L'viv, 79000
The Chair of Slavonic Philology

The article is dedicated to the research on semantics of anthroponyms as a component part of the Polish phraseological units analysed in two aspects: from the point of view of semantic connections of the onomastic component of a phraseologism with the corresponding antroponym in the free usage and from the point of view of participation of the antroponym component in general meaning of a phraseological unit. The specific features of semantic realization in phraseology of two types of anthroponyms – names and surnames – were established.

Key words: phraseological units, semantics, onomastic component, anthroponym.

Стаття надійшла до редколегії 11.02.03.
Прийнята до друку 27.03.03.